

Sektion L. Demokratiets begreb

Sigtet i denne sektion er at give en systematisk fremstilling af demokratiets begreb. Efter teorikritikken i forrige Sektion vasker vi tavlen ren og begynder forfra.

Undersøgelsen falder i tre dele.

I **Kapitel 41** ser vi på demokratiets form eller struktur. Når jeg argumenterer for et proceduralt demokratibegreb skyldes det umiddelbart de vanskeligheder, som vi har set er forbundet med at bestemme et meningsfuldt begreb om den almene interesse eller fælles vilje, men mere fundamentalt beror det på, at et intentionalt begreb er uforeneligt med vælgerens frihed til at stemme som han eller hun vil: Hvis vi gør demokratiet afhængigt af, at den fælles beslutning udtrykker en bestemt intention, det være sig almenvellet, de fattiges interesse, privatejernes interesse eller noget fjerde, så har vi på forhånd bundet vælgeren.

Imidlertid er demokrati jo et bestemt **politisk** system; vi beskæftiger os ikke med beslutningsprocessen i en familie eller en bridgeklub, men i hele samfundet. Vi må bestemme hvad 'demokratisk **politik**' er, altså demokratiets domæne; dermed går vi fra det rent procedurale til det indholdsmæssige. Det sker i **Kapitel 42**. I Kapitel 41 er 'politik' stadig en 'black box', som læseren kan udfylde som hun ønsker, fx lade begrebet omfatte økonomiske områder eller snævre begrebet ind til en minimalstat.

Ovennævnte temaer handler om, hvad demokrati **er** og hvor bredt det favner. I **Kapitel 43** diskuterer jeg hvorfor vi **bør** have demokrati, altså den normative side af sagen.

Demokratiet er et omfattende og komplekst fænomen. Det kan analyseres ud fra forskellige tilgange, og disse tilgange vil lede til forskellige teorier.

Hvis demokratiet ses som intentionalt, må beslutningsprocessen være underordnet karakteren af dens resultater, dvs. Kapitel 41 og 42 skulle have været byttet om.

Omvendt må min procedurale tilgang indebære at den demokratiske beslutningsproces behandles før demokratiets domæne, og disse to temaer må klart adskilles analytisk.

Kapitel 41. Demokratiets form

41.1. Metodologi

Demokrati er i dag plusordet over alle plusord, hvilket har fristet mange til at give ordet en så bred betydning at vedkommendes favoritværdi kommer ind i varmen. Typisk vil socialister gerne se økonomisk ulighed og liberalister enhver begrænsning i den personlige frihed som 'udemokratisk'. 'Demokrati' tenderer mod at blive en sød sirup, der hældes ud over al politik. Gennem denne inflation mister demokratiet i værdi; det betyder så meget og kommer dermed til at betyde så lidt.¹ Min bestræbelser vil være at se bort fra alt det inessentielle for at gengive demokratiet dets skarphed.

I de følgende afsnit vil jeg argumentere at demokratiet har en minimal fællesnævner, bestående af disse 3 elementer:

- **flertalsstyre**. Hvis den politiske magt ligger hos et mindretal foreligger der ikke demokrati; dette er bidraget fra proletarisk demokrati,

- **politisk frihed**. Vælgeren bestemmer suverænt hvad vedkommende vil stemme og ytre politisk, så hvis vælgeren afskæres fra en bestemt politisk meningstilkendegivelse, har vi ikke demokrati; dette er bidraget fra liberalt demokrati,

- **politisk lighed** (én stemme til hver). Hvis nogle befolkningskategoriers stemme tæller mere end andres, er der ikke demokrati.²

Nogle vil tilføje yderligere elementer, men hvis blot én af de anførte betingelser ikke er opfyldt, vil få i dag anvende betegnelsen 'demokrati'.

Det, det gælder om, er imidlertid at udvikle hvordan de tre bestemmelser forholder sig hinanden; den blotte opremsning af demokratiets egenskaber giver ikke megen indsigt. Jeg vil her argumentere at **demokratiets fundamentalbestemmelse er politisk lighed** og altså hverken flertalsprincippet eller politisk frihed. Jeg har et negativt og et positivt argument herfor.

Det negative argument er at et politisk system, hvor flertallet hersker, kan tænkes uden at vi samtidig har politisk lighed og frihed, hvorfor det ikke er demokrati; flertalsprincippet er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for demokrati (41.2). Det samme gælder et system med politisk frihed: heller ikke det indbegriber de to andre bestemmelser (41.3).

Det positive argument anføres i afsnit 41.4. Her viser jeg at vi ud fra

politisk lighed kan slutte til flertalsprincippet og politisk frihed, hvorfor politisk lighed både er den nødvendige og tilstrækkelige betingelse for demokrati.

Alle tre bestemmelser er nødvendige for demokrati, men de er ikke lige fundamentale.

Vi kan også udtrykke sammenhængen på den måde at politisk lighed er demokratiets **særtræk**, dvs. det der adskiller demokrati fra et hvilket som helst andet politisk system. Derimod kan politisk frihed og flertalsprincippet også optræde i andre systemer, nemlig hhv. i et liberalt system ('oplyst mindretalsstyre') og et 'proletarisk system' (hvor flertallet hersker, men uden politisk frihed for mindretallet).

Min fremgangsmåde ved analysen af demokratiet er den samme, som jeg anvendte ved analysen af den private økonomi i Bog 1, 2 og 3. Jeg indledte (i Kapitel 1) med at begrunde privatejendom som analysens fundamentalebegreb, hvorefter den systematiske fremstilling startede i Kapitel 2. I demokratiteorien begynder jeg tilsvarende med at begrunde politisk lighed som udgangspunkt, men derudover er fremstillingsmetoden forskellig, simpelthen fordi vi har at gøre med vidt forskellige genstande; specielt indgår der i demokratiteorien en normativ værdilogik.

I begge analyser gælder det om at rense fænomenet for alle inessentielle bestemmelser, så vi står tilbage med de nøgne existensbetingelser. I analysen af markedet var dette to, nemlig det sociale og asociale element, men i demokrati-analysen viser der sig at være kun én, politisk lighed. Senere kan dette demokratibegreb konkretiseres, men kun ved i starten at skære alt det overflødige 'fedt' væk kan vi gøre os håb om at forstå demokratiet som en prioriteret struktur, dvs. en struktur hvor noget er vigtigere end andet. Og vigtigere: Hvis vi i starten inkluderer elementer, der ikke er karakteristisk for demokrati som sådan, men kun for en særlig type demokrati (fx repræsentation), kan vi ikke vide om vor analyse gælder ethvert demokratisk system.

Ønsket om at studere den demokratiske beslutningsproces som sådan indebærer videre, at jeg ser bort fra hvordan beslutningerne effektueres (regeringen) og håndhæves (domstolene); vigtige som disse temaer er, er de sekundære i forhold til hvordan beslutningerne træffes.

For ikke at komplicere analysen unødigt ser jeg desuden bort fra de komplikationer, der opstår når vi har et hierarki af processer, hvor der først vedtages en forfatning, der dernæst fastlægger de nærmere regler

for lovgivningen, således at der til slut kan vedtages en bestemt lov. Jeg ser også bort fra den mulighed, at den demokratiske beslutningsproces omhandler sig selv, hvilket ville gøre det tænkeligt at demokratiet blev ophævet på fuldt demokratisk vis (jvf. herom i Kapitel 42.1.2).

Endelig: Demokratiets sociologiske forudsætninger - fællesskabsfølelse, en ikke for skæv indkomstfordeling og borgernes aktive deltagelse i offentlige anliggender mellem valgene - inddrages først senere. Kapitel 41 er en logisk analyse, dvs. jeg interesserer mig for de begrebsmæssige existensbetingelser. Min konklusion – at politisk lighed er demokratiets fundamentalbestemmelse – bevises derfor i et lille modelsamfund med kun 5 medlemmer, hvor alt andet end flertalsvalg, politisk frihed og politisk lighed er bortabstraheret; alt andet er 'lige', som det udtrykkes i økonomisk metodologi. Dog bruger jeg til tider henvisninger til empiriske politiske systemer som illustration og hjælpeargumenter.

Harrison (1993) og Weale (1999) anvender en anden metodologi, karakteriseret ved at de gennemgår en række begreber som traditionelt er blevet knyttet til demokratiet: autonomi, frihed, lighed etc. Vi kommer godt 'rundt om' demokratibegrebet, får indblik i mange sammenhænge og problemer, og de når også frem til en fundamentalbestemmelse af demokrati (i øvrigt den samme som min, nemlig politisk lighed). Men hvad der hos dem er analysens slutpunkt, burde være fremstillingens udgangspunkt; de får ikke taget hul på den systematiske fremstilling, og derfor efterlader de læseren i et teoretisk kaos.

Pennock noterer at demokrati er knyttet til kategorierne frihed og lighed, hvorefter han gennemfører en så abstrakt analyse af disse kategorier, at han først efter 150 sider (Pennock, 1979: 151) kommer frem til den specifikke politiske lighed (én person, én stemme); i stedet for at undersøge hvilken frihed og hvilken lighed demokratiet indbegriber, søger han at slutte den anden vej, fra disse kategorier - abstrakt fattet - og til demokratiet.

Barber (1984) udgør den perfekte modsætning til metodologien i denne afhandling, eftersom han udtrykkeligt kritiserer det 'tynde' demokratibegreb og i stedet anbefaler et 'stærkt' begreb. Hvis man - som jeg - anser demokrati for en overordnet politisk værdi, er det klart at man må værd sætte at demokratiet udvides til flere områder og at det gøres mere fyldigt og solidt ved at styrke de mange praktiske forudsætninger for et velfungerende demokrati. Min betænkelighed er den tidligere anførte: at alle de udmærkede, konkrete bestemmelser drukner demokratiets essens og

dermed ultimativt reducerer 'demokrati' til et ubestemmeligt plusord. Det gælder om at abstrahere fra så mange bestemmelser som overhovedet muligt, - uden at demokratiet samtidig ryger ud. Når jeg fx nedenfor argumenterer at det er foreneligt med demokrati at flertallet vedtager en lov, der forbyder rødhårede adgang til offentlige busser (men ikke hvis loven fratager dem stemmeretten), skyldes det ikke at jeg er tilhænger af en sådan form for diskrimination! Men demokratiet svækkes, hvis det pålægges byrder - her ikke-diskriminatoriske værdier - som det ikke kan bære.

Den procedurale tilgang til demokrati-teorien kan måske undre. Socialistisk orienterede teoretikere har traditionelt interesseret sig for demokratiets økonomisk-materielle forudsætninger snarere end for formelt-retlige spørgsmål; det er da også sandsynligt at en meget ulige fordeling af den økonomiske magt vil smitte af på den politiske indflydelse og måske undergrave princippet om én stemme pr. person. Kommuniste har været tilbøjelige til at betragte formelle demokratiske procedurer som en uvæsentlig formalitet, som et overbygnings-fænomen i forhold til kapitalismen og klassekampen.

Hertil vil jeg svare tre ting:

- 1) Analytisk: Jeg benægter naturligvis ikke at demokratiet har sociologiske forudsætninger, men dette er ikke relevant i den logiske analyse af hvad demokratiet er. Før vi kan diskutere løvers materielle livsbetingelser, må vi vide hvad en løve er.
- 2) Realt: Beslutningsprocessens struktur er det vigtigste; reglerne om, hvem der bestemmer og hvordan der bestemmes, handler om hos hvem hvilken magt beror, og dette spørgsmål må have prioritet i forhold til hvad magten bruges til, dvs. hvad der besluttes.
- 3) Kommunisterne overså at demokratiet, dvs. folkets politiske indflydelse, selv er resultat af klassekampen, og at det fuldt udfoldede demokrati som vi kendte det i den keynesianske velfærdsstat kvalificerede kapitalismen til en blandingsøkonomi.

41.2. Flertalsstyre

41.2.1. Nødvendig betingelse

Demokrati må indebære at det er flertallet, ikke mindretallet, der bestemmer og dermed har retten til at sætte sin vilje igennem. Hvis magten lig-

ger hos en enkelt person som under enevælden eller hos en lille gruppe som i England i det meste af 1800-tallet, foreligger der ikke demokrati.

Hal Koch kritiserede imidlertid flertalsstyre og mente - i bedste fald - at det er perifert for demokratiet. Han argumenterede at det var en nødvendig bestemmelse ved demokratiet, at flertallet tager hensyn til mindretallets opfattelse ved at give indrømmelser og gå på kompromis; det er 'udemokratisk' hvis flertallet blot gennemtrumfer sine interesser og meninger. Ross kritiserer Koch, men mener alligevel at kompromisset er 'demokratiets væsen' (Ross, 1946: 146).

Jeg finder at dette er en helt anden problemstilling, som intet har at gøre med demokrati som sådan; det ville fx indebære at det engelske to-parti system ikke er demokratisk, for her regerer regeringspartiet suverænt. Hal Koch's idéer afspejler en bestemt, harmonisk samfundsopfattelse, hvor demokratiets kerne er diskussionen snarere end kampen, 'ordet' snarere end 'sværdet', og her ses afstemningen som en variation af 'sværdet'. Efter endt diskussion er en flertalsafgørelse på sin plads, men gør man afstemningen til det centrale tvinges man 'med indre nødvendighed' over i den konsekvens at flertallet altid har ret, hvilket er en 'uhyrlighed', fordi det indebærer at fx jødeforfølgelse er 'ret', hvis flertallet er antisemitisk (Koch, 1945: 21).

Når Koch kan slutte fra flertalsafgørelse til idéen om at 'flertallet altid har ret', beror det formentlig på at han ser demokratiet som en metode til at tilnærme sig 'det rette' (s.25), nemlig en løsning der 'tager billigt hensyn til helheden' (s.20, se også 23f). Dette er intentionalt demokrati af den idealistiske type. I det perspektiv er samtale og afstemning fundamentalt konkurrerende metoder til at nå 'det rette', og da flertallet kan tage fejl er samtale en sikrere metode.

Denne tolkning af Koch harmonerer med at han afviser skellet mellem 'retten' og moralen (s.79). Ret er - som hos Hayek - fundamentalt sædvaneret og som sådan er moralen indskrevet i den. Dette i modsætning til den procedurale demokratiopfattelse, der udvikles nærmere nedenfor; her er loven - flertalsafgørelsen - hverken 'rigtig' eller 'god', hvorfor det ikke er en normativ modsigelse at flertallet i dag vedtager x og om ét år ikke-x (det ville det være, hvis 'flertallet altid har ret').

Man kan være enig eller uenig i Koch's idealistiske samfundsopfattelse,³ men den bliver undertrykkende, når den identificeres med 'demokrati', fordi mennesker med en modsat opfattelse - fx marxister - dermed stemples som ikke-demokrater. Det bliver 'udemokratisk' at kæmpe kom-

promisløst for en bestemt idé eller interesse, således som socialdemokraterne gjorde før 1914, da de afviste 'ministersocialisme').

Demokrati indebærer altså at flertallet har ret til at sætte sin vilje igennem, og at mindretallet må bøje sig herfor. Flertallet kan naturligvis undlade at udnytte denne ret og tilstræbe et 'samarbejdende folkestyre', men dette særlige ideal udspringer ikke af demokratiet som sådan.

41.2.2. Utilstrækkelig betingelse

Alexis de Tocqueville's klassiske værk, 'Democracy in America', blev udgivet i 1835 (1. Bind) og 1840 (2. Bind). Det er dels en sociologisk redegørelse for datidens amerikanske samfund, dels politisk-teoretiske analyser af demokratiet.

Tocqueville mente at flertalsstyre var demokratiets centrale træk:

"The very essence of democratic government consists in the absolute sovereignty of the majority; for there is nothing in democratic states that is capable of resisting it" (Tocqueville, 1835: 254).

Han frygtede at dette flertalsstyre ville udvikle sig til det, han kaldte 'flertalstyranni' (258ff). Han forestillede sig dog ikke at mindretallet ville blive frataget sine formelle politiske rettigheder, men han mente i datidens USA at se tegn på at den politiske frihed de facto – sociologisk – blev indskrænket: "I know of no country in which there is so little independence of mind and real freedom of discussion as in America" (p.263). Før valgene, før beslutningen tages, er der megen diskussion, men bagefter sænker der sig en dødens stilhed; amerikanerne er kun frie før valget! (Tocqueville, 1840: 319).

Lad os undersøge Tocqueville's teser: Er det rigtigt at flertalsstyre er demokratiets fundamentalbestemmelse? Indebærer flertalsstyre flertalstyranni?

Flertalsstyre er en nødvendig bestemmelse ved demokratiet, men det er ikke tilstrækkeligt. Det er tænkeligt at magten ligger hos flertallet uden at vi af den grund har demokrati.

Mindretallet skal kunne komme til orde, og det gør det i Koch's berømte sogneråd. Hvis flertallet forbyder dette, ja fratager mindretallet enhver stemmeret, er der ikke politisk frihed for mindretallet; det er jo uden stemmeret og ytringsfrihed. Heri ligger tillige at der ikke er politisk lighed: Medlemmerne af flertallet og mindretallet har forskellige grader

af politisk indflydelse. Flertalsstyre indbegriber ikke de to bestemmelser, som i de flg. afsnit vises som nødvendige for demokrati.

Det kan tænkes at flertallet berøver mindretallet dets rettigheder efter valget eller afstemningen; i dette tilfælde er det blevet konstateret at flertallet **er** et flertal. Men det er også muligt, at mindretallet er blevet undertrykt før valget, og i så tilfælde kan det være vanskeligt at fastslå om styret faktisk er et flertalsstyre. Det er måske åbenbart for alle parter at det er et lille mindretal, der undertrykkes, men hvordan konstatere det, når de ikke tæller med og deres antal derfor ikke optælles? Hvis mindretallet er objektivt bestemt ('de rige') kan dets størrelse observeres, men hvis det er karakteriseret gennem særlige meninger kan størrelsen ikke bestemmes, da disse meninger ikke udtrykkes. Der bliver en principiel usikkerhed om, hvorvidt styret **er** et flertalsstyre. Havde regimerne i Rusland og Tyskland i 1935 opbakning fra et flertal? Vi kan ikke vide det, men det er vel ret sandsynligt, fordi de fleste (tror jeg) vil acceptere den magt, der opleves som uforanderlig skæbne, netop fordi alternative meninger ikke tillades.

Historien byder på mange eksempler på udemokratiske flertalsstyrer, hvor flertallet berøver mindretallet dets rettigheder. Et sådant 'proletarisk demokrati' (eller 'proletarisk diktatur!') optræder gerne i revolutionære situationer, hvor flertallet griber magten fra mindretallet, men det Atheniensiske demokrati (eller 'demokrati') er også et eksempel; her var den politiske frihed bl.a. begrænset ved at flertallet kunne landsforvise en upopulær politiker (ostrakisme).

41.3. Politisk frihed

41.3.1. Nødvendig betingelse

I det netop udviklede ligger allerede at politisk frihed for alle, også for mindretallet, må være en nødvendig betingelse for demokrati. Dette er særlig klart, hvis flertallet før valget berøver mindretallet – eller det formodede mindretal – retten til at stemme, for da kan vi ikke engang være sikre på at den første betingelse for demokrati (flertalsstyre) er opfyldt. Men heller ikke hvis undertrykkelsen sker efter valget eller afstemningen, kan vi være sikre på at der er flertalsstyre; for når nogen er berøvet stemmeretten kan man ikke ved fremtidige valg vide om der blandt alle samfundets medlemmer faktisk er flertal for et forslag eller en regering.

Umiddelbart kan personlig frihed og flertalsstyre forekomme at være uforenelige størrelser, for jo større frihed vi giver den enkelte desto mindre kan flertallet bestemme. Men vi ser altså at politisk frihed for den enkelte sætter en grænse for flertallets kompetence, og vi ser endog et denne begrænsning er indbegrebet i flertalsstyret. Flertalsstyre udelukker kun **individuel** frihed, dvs. den enkeltes ret til at gøre som vedkommende vil. Det udelukker ikke politisk frihed: Vælgerne skal rette sig efter flertallet, men flertallet skabes jo af vælgerne, og det gør de gennem frie valg, hvor enhver kan stemme og ytre sig som han eller hun vil.

Jeg har her fokuseret på at det var mindretallet, der blev berøvet politisk frihed og dermed politisk indflydelse. Men enhver begrænsning af stemmeretten er i strid med demokratiet, hvad enten den rammer mange eller få, og ligegyldig hvordan gruppen er defineret (ud fra race, religion, kultur, hårfarve, velstand). Det skyldes at samfundsborgerne dermed stilles ulige; nogen har mindre politisk indflydelse, dvs. det demokratiske princip om lige indflydelse (jvf. afsnit 41.4) krænkes.

Demokrati kræver almen valgret; politisk frihed for alle er en nødvendig betingelse for demokrati.

41.3.2. Hvad er politisk frihed?

Kernen i politisk frihed er friheden til at stemme som man vil, for det er her den politiske indflydelse manifesterer sig formelt.

Dette indebærer naturligvis at vælgeren er fritaget fra trusler og lignende i forbindelse med selve valg handlingen. Dette kan sikres ved at straffe valgtryk eller gennem hemmelig afstemning. I 1800-tallets Danmark stemte man gennem håndoprejsning på torvet i byen, således at den magtfulde godsejer kunne se, hvilke af 'hans' bønder der stemte 'forkert', dvs. på Venstre; det er klart at frykten for økonomiske repressalier let kunne intimidere vælgeren.

Men dette er ikke nok, hvilket det sovjetiske eksempel viser. I Sovjetunionen havde alle (voksne) stemmeret. Når vi alligevel ikke vil kalde dette system demokratisk skyldes det, at vælgerens politiske frihed var meget begrænset: Han eller hun kunne alene vælge mellem a) at stemme på den officielle kandidat (kommunist eller såkaldt 'uafhængig'), b) stemme imod denne kandidat ved at strege vedkommendes navn over eller c) undlade at stemme. Der var et vist valgtryk, fordi valgets teknik gjorde det ret let at identificere dem, der valgte alternativ b), og fordi alternativ c) blev betragtet som manglende opslutning til systemet; resul-

tatet var at antallet af fravalgte kandidater var mikroskopisk, mens stemmeprocenten kun var promiller fra at nå de 100% (Macridis, 1987: 433ff).

Den mest betydningsfulde begrænsning af den politiske frihed var imidlertid, at borgerne ikke havde frihed til at ytre antikommunistiske meninger og ikke havde ret til at organisere alternative politiske partier, som vælgerne derefter havde mulighed for at stemme på (kun kommunistpartiet var lovligt).

Almen stemmeret er altså ikke nok, ej heller fravær af valgtryk. Politisk frihed kræver at samfundsborgerne har ret til selv at bestemme indholdet i denne frihed. Der skal være **ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og organisationsfrihed**; uden disse friheder bliver retten til at stemme som man vil illusorisk.

Lad os dernæst afgrænse den politiske frihed negativt. Hvad er ikke omfattet?

Da demokrati omhandler politik, gælder de nævnte friheder naturligvis kun **politik**. Derfor er det ikke i strid med demokratiet, hvis ikke-politiske ytringer, forsamlinger eller organisationer kriminaliseres, fx religiøs missionering eller en sportsklub, vel at mærke såfremt religion og sport defineres som ikke-politik; men det er selvfølgelig meget muligt at fx religion kategoriseres som 'politik' (i Sovjetunionen gjaldt omvendt at det kun var sådanne ikke-politiske friheder, der var sikret i forfatningen!). I dette kapitel er 'politik' en black box; den nærmere afgrænsning af dette fænomen må vente til næste kapitel. Pointen på dette sted er alene, at ikke-politiske frihedsrettigheder må søge deres begrundelse i andet end demokratiet, fx i humanistiske eller liberale idealer.

En strid med demokratiet opstår kun, såfremt sådanne friheder bliver en begrænsning af flertallets ret til at bestemme. Flertallet skal respektere de politiske friheder, men er i øvrigt frit til at bestemme hvad det vil. Flertalsstyre indebærer at den enkelte skal bøje sig for den vedtagne afgørelse eller lov.

41.3.3. Utilstrækkelig betingelse

Politisk frihed indbegriber ikke demokrati. Det skyldes at **almen** valgret er foreneligt med **ulige** valgret. I så tilfælde er der ikke politisk lighed, og fordi stemmerne tæller ulige er det muligt at et mindretal af vælgerne kommer til at tælle som et flertal, således at der heller ikke er flertalsstyre. Derfor er politisk frihed ikke en tilstrækkelig betingelse for demokra-

ti.

Den prøjsiske forfatning i 1800-tallet illustrerer denne mulighed. Stemmeretten var meget udbredt (dog ikke kvinder), men befolkningen var inddelt i tre kategorier efter indkomst, således at det store flertal i den fattigste kategori valgte samme antal repræsentanter som de få i den rigeste kategori; den fattiges stemme talte derfor meget mindre end den riges (jvf. Kapitel 36.7 for flere historiske eksempler). I England var det først med valgreformen i 1832 at landet tilnærmede sig almen stemmeret, men helt frem til 1918 havde professorer - som et svagt ekko fra Stuart Mill - to stemmer; indtil 1832 kan systemet bedst karakteriseres som 'oplyst oligarki': overklassen sad reelt og formelt på magten, men nogle elementer i den politisk frihed - nemlig politisk ytrings- og organisationsfrihed - var til stede.

Vi har set i Kapitel 38, hvordan liberale teoretikere er tilbøjelige til at gøre politisk frihed til demokratiets fundamentalbestemmelse. Stuart Mill argumenterede passioneret for politisk frihed (almen stemmeret og ytringsfrihed), mens han var modstander af politisk lighed. Det samme gælder Buchanan. Hayek, derimod, fulgte den ældre liberale tradition for 'beskyttelsesdemokrati', hvor ikke-privatejere er frataget stemmeretten; han var altså modstander af kernen i politisk frihed.

For liberale er den enkeltes frihed i forhold til samfundet den overordnede politiske værdi, så i takt med at demokratiet bliver alment accepteret må opgaven blive at knytte en ubrydelig sammenhæng - og helst etablere en identitet - mellem frihed og demokrati. Men det er vanskeligt. Det er ikke muligt at relatere autonomi og demokrati. For det første leder autonomi, konsekvent tænkt, enten til en almen skepsis overfor et hvilket som helst forpligtende politisk samarbejde, altså i anarkistisk retning, eller også til en politisk beslutningsproces, hvor den enkelte stedse kan sige nej, dvs. nedlægge veto, og et sådant krav om enstemmighed er i modstrid med flertalsstyre, hvor mindretallet må bøje sig for flertallet.

En liberal vil kræve at det politiske samarbejde er baseret på en frivillig kontrakt, og er vedkommende demokrat vil han anbefale at indholdet af denne kontrakt er flertalsstyre. Demokrati forenes da med liberalisme, men denne forening er ikke nødvendig: De kontraherende parter kunne jo have aftalt nogle helt andre spilleregler (jvf. Buchanan), ja, de kunne énstemmigt have vedtaget at overdrage al magt til en Leviathan.

41.4. Politisk lighed

41.4.1. Alf Ross og Tocqueville

Alf Ross synes enig i ovenstående vurdering. Han skriver, endog fremhævet: "**demokrati og liberalisme er forskellige begreber uden indbyrdes sammenhæng**" (Ross, 1946: 136).

Derfor kan det undre at en socialdemokratisk orienteret teoretiker som Ross kan mene at friheden, snarere end ligheden, er demokratiets fundamentalbegreb:

"Medens demokratiets forbindelse til frihedsideen i dens forskellige forgreninger er klar og entydig, stiller forholdet sig helt anderledes med hensyn til lighedsideen. ... vi kan ikke i lighedsideen finde noget nyt argument til støtte for demokratiet ud over, hvad der ligger i frihedsideen" (Ross, 1946: 155f og 162).

Det mener jeg er uholdbart.

Lad os først se på Ross's argumenter for at friheden skulle være demokratiets essens. Ved frihed forstår han politisk frihed, især ytringsfrihed, idet han erkender at der i demokrati ikke ligger nogen garanti for personlig frihed, forstået som handlefrihed, eftersom vi jo alle er tvunget til at indordne os under flertallets afgørelse (Ross, 1946: 136 og 150). Han giver en mængde gode argumenter for at demokrati forudsætter åndsfrihed, og at åndsfrihed forudsætter retssikkerhed, men ingen for at dette skulle være demokratiets særtræk (og det engelske 'oplyste oligarki' i det meste af 1800-tallet illustrerer jo også at åndsfrihed kan trives i andre systemer). Det nærmeste jeg har kunnet finde er denne betragtning:

"Når man sædvanligvis taler om **politisk frihed**, tænker man herved i første række netop på frihed som **autonomi**. Denne kan, som vi har set, kun i begrænset mål tilskrives den enkelte /jvf. begrænsningen i handlefriheden/. Derimod kan man uden forbehold tilskrive folket som helhed politisk frihed, i samme omfang som det styrer sig selv, dvs. lever under det demokratiske flertalsprincip" (Ross, 1946: 135; samme tanke findes hos Harrison, 1993: 162).

Hertil er der vel ikke andet at sige end at demokrati ganske rigtigt er identisk med autonomi og politisk frihed, når disse begreber ikke forstås personligt, men som karakteristika ved hele folket. Det kan siges at folket er selvstændigt og frit, når dets flertal bestemmer, men denne sprogbrug

er i strid med hele teoriehistorien (fx Stuart Mill), hvor politisk frihed har refereret til en personlig ret til at stemme og ytre sig.

Der næst Ross's argumenter for en tyndere forbindelse mellem demokrati og lighed.

Han har ret i at demokrati ikke indbegriber **økonomisk** lighed; dette må følge af den procedurale demokratiopfattelse, som også Ross tilslutter sig. Hvis demokratiet bestemmes intentionalt, på den måde at flertallet er bundet til at sikre økonomisk lighed, er ikke-egalitære værdier stemplet som illegitime, hvilket er i strid med politisk frihed til at arbejde for et hvilket som helst ideal. Demokrati og materiel lighed er logisk urelaterede størrelser (om end der naturligvis kan argumenteres for en sociologisk-empirisk sammenhæng).

Men Ross mener videre at heller ikke **politisk** lighed, forstået som lige retlig eller formel politisk indflydelse, er 'noget for demokratiet særegent' (Ross, 1946: 158). Hans to argumenter herfor er imidlertid ugyldige:

For det første gør han opmærksom på at folketingsmedlemmer og ministre har større indflydelse - både faktisk og retligt - end almindelige vælgere. Dette er naturligvis rigtigt. Men denne extra indflydelse er afledt eller sekundær i forhold til vælgerne, som har udpeget politikerne og som ved valget kan afsætte dem; disses extra-magt kan derfor ikke sidestilles med vælgerne magt. Kompetencen beror hos vælgerne og kun dem. En mere empirisk orienteret demokrati-analyse kan finde 'kød' i den faktiske politiske ulighed, men Ross' (og min) formelle tilgang kan ikke.

For det andet skriver Ross at også 'de mange, der uden politiske rettigheder af nogen art er underkastede et autoritært styre, er ligestillede' (Ross, 1946: 158). I et diktatur er der også politisk lighed, fordi alle har præcis samme indflydelse, nemlig nul. Dette argument for at politisk lighed også er foreneligt med ikke-demokratiske systemer - og for at frihed er demokratiets særtræk - har jeg set flere steder, men det overser at diktatoren har mere - meget mere - magt end de andre, hvorfor der ikke er politisk lighed.

For Tocqueville er der ingen tvivl om, at demokrati først og fremmest hænger sammen med lighed, mens friheden er en mere perifer bestemmelse. Hans opfattelse er dermed præcis den omvendte af Ross's:

"Freedom has appeared in the world at different times and under various forms; it has not been exclusively bound to any social condition,

and it is not confined to democracies. Freedom cannot, therefore, form the distinguishing characteristic of democratic ages. The peculiar and preponderant fact that marks those ages as its own is the equality of conditions; the ruling passion of men in those periods is the love of this equality” (Tocqueville, 1840: 95, smlgn. også 1835: 53).

I afsnit 41.4.4 vil jeg argumentere at det er Tocqueville, og ikke Ross, der har ret på dette punkt. Men hvor Tocqueville begrunder den nære forbindelse mellem lighed og demokrati sociologisk, vil min begrundelse være politisk-teoretisk (logisk), og mens Tocqueville har både politisk og økonomisk lighed i tankerne, vil jeg udlede demokratiet alene af den første type lighed.

Først skal vi dog have vist, at politisk lighed er en nødvendig betingelse for demokrati.

41.4.2. Nødvendig betingelse

Hvis vi ikke tæller lige ved politiske beslutninger, altså har én stemme hver, giver det ingen mening at tale om demokrati. Hvis medlemmerne af en gruppe, der fx er defineret ved sin race, religion, uddannelse eller indkomst, har større ultimativ politisk indflydelse end andre, kan vi ikke vide om resultatet bliver flertalsstyre eller mindretalsstyre, jf. igen Prøjsen’s forfatning.

Derfor er politisk lighed en nødvendig betingelse for demokrati.

Det skal understreges, at det er **politisk** lighed vi taler om. Menneskene kan være lige i en mængde henseender, fx kan forskellige racer have lige vilkår eller der kan foreligge økonomisk lighed (egalitær fordeling af indkomst og formue); dette er irrelevant for teorien.

41.4.3. Tilstrækkelig betingelse

Lad os sammenfatte de foreløbige resultater.

Flertalsstyre, politisk frihed og politisk lighed er alle nødvendige bestemmelser ved demokratiet; er blot én af disse betingelser ikke opfyldt, er systemet ikke demokratisk. Hvis mindretallet hersker, hvis nogen er afskåret fra at udtrykke deres politiske opfattelse (især ved stemmeafgivningen) eller hvis nogen har større politiske indflydelse (flere stemmer) end andre, har vi ikke demokrati.

Videre mener jeg at have vist, at hverken flertalsstyre eller politisk frihed er tilstrækkelige betingelser for demokrati. Flertalsstyre er foreneligt

med fravær af politisk frihed for mindretallet, ligesom politisk frihed for alle (almen stemmeret) ikke indbegriber politisk lighed (lige stemmeret).

I det følgende skal jeg søge at vise, at politisk lighed indbegriber demokrati, altså er demokratiets både nødvendige og tilstrækkelig betingelse. Heri ligger at flertalsstyre og politisk frihed med logisk nødvendighed kan deduceres fra politisk lighed.

Det afgørende er det teoretiske ræsonnement, men subsidiært vil jeg bede læseren lede efter et politisk system i fortid eller nutid, hvor der er lige politisk indflydelse, men ikke flertalsstyre og politisk frihed; jeg tror søgningen bliver forgæves.

Antag nu at vi har et samfund på 5 medlemmer.

Det er muligt at de 3 berøver de to sidste enhver indflydelse, i hvilket tilfælde vi har flertalsstyre, men hverken almen politisk frihed eller lighed. Det er også tænkeligt at én har 5 stemmer mens de øvrige har 1; i dette tilfælde har vi politisk frihed, men ikke politisk lighed og formentlig heller ikke flertalsstyre. Ingen af disse systemer er demokratiske. Dette er blot en 'restatement' af det ovenfor udviklede: At hverken flertalsstyre eller politisk frihed indbegriber demokrati.

Men hvis de alle 5 har samme indflydelse (én stemme), har vi nødvendigvis demokrati, fordi flertalsstyre og politisk frihed følger. Jeg forudsætter at alt går efter reglerne; fx må der ikke være valgtryk, således at fx B's stemme i realiteten ikke er B's.

Beviset er simpelt:

1) Der stemmes om forslag x; A, B og C stemmer for, D og E imod. Hvis stemmerne talte med forskellig vægt, kunne vi ikke vide om x eller ikke-x fik flertal, men da vi har politisk lighed, må x være vedtaget med 3 stemmer mod 2. Flertallet på 3 har fået sin vilje; **politisk lighed indbegriber flertalsstyre.**

Derfor kan vi nu indskrænke demokratiets nødvendige bestemmelser til to: Politisk lighed og politisk frihed.

2) Da alle 5 i vort lille politiske system har stemmeret har alle politisk frihed. Lige stemmeret indbegriber almen stemmeret, mens det omvendte ikke gælder.

Da **politisk lighed** således **indbegriber politisk frihed** kan vi indskrænke demokratiets nødvendige bestemmelser til én: **Politisk lighed.**

Jeg mener nu i grundtræk at have vist at politisk lighed er demokratiets

fundamentalbegreb.

I de næste afsnit skal vi, på baggrund af det udviklede begreb, præcisere hvad demokrati er og især hvad det **ikke** er.

41.5. Er demokratiets mennesker frie og lige?

I et demokrati gælder at menneskene **som beslutningstagere** er frie og lige, men som **genstand for beslutningen** ufrie og ulige. Det er i strid med demokratiet hvis samfundet begrænser vælgerens suverænitet og diskriminerer mellem vælgerne, men det er også i strid med demokratiet hvis samfundsmedlemmet nægter at bøje sig for flertalsbeslutningerne, selvom disse som regel begrænser hans handlefrihed og stiller nogle bedre end andre. Dette er temaet i dette afsnit.

Demokratiet forudsætter alene **politisk** frihed og lighed. Det er **som vælgere** at demokratiet giver os frihed og stiller os lige. Heraf følger to negative bestemmelser.

For det første indbegriber demokrati ikke frihed på ikke-politiske områder. Der er intet udemokratisk i at undertrykke ytringsfriheden på andre områder eller i at forbyde ikke-politiske organisationer såsom sportsklubber. Frihedens omfang afhænger alene af hvordan 'politik' bestemmes (jvf. næste kapitel). Hvis religion er politisk, kan vi give en demokratisk begrundelse for religionsfrihed; hvis religion ikke er politisk, må vi støtte et eventuelt krav om religionsfrihed i andre værdier.⁴

For det andet er vi ufrie og (ofte) ulige stillet som objekt for demokratiske beslutninger; vi er jo forpligtet til – tvunget til – at efterleve dem. Ufriheden er naturligvis særlig mærkbar for mindretallet der er uenig, men tvangen gælder jo også flertallet som blot ikke har noget imod den. Videre er vi i denne rolle (som objekt) ulige, eftersom vedtagne love næsten altid - på en eller anden måde, direkte eller indirekte - stiller os ulige. Vi er lige derved at vi alle skal overholde loven, men ulige fordi nogle som regel stilles bedre end andre;⁵ højere parkeringsbøder er til ulempe for bilejere og formentlig til fordel for andre, færre sygehuse til skade for de syge, men til fordel for andre skatteydere etc.

Vi kan illustrere sammenhængene i dette underafsnit gennem et eksempel, hvor vi forestiller os en lov der diskriminerer mod rødhårede, altså en forskelsbehandling som de fleste vil finde urimelig og latterlig. Er en sådan lov udemokratisk?

Ja, hvis loven vedrører den rødhårede som demokratiets subjekt (vælger). Loven må ikke fratage disse mennesker deres stemmeret, tildele deres stemme mindre vægt end andre ved udregningen af flertallet, eller begrænse deres ytringsfrihed. I så tilfælde ophæves demokratiet (selvom det kun sker partielt, og ikke totalt som hvis der indføres diktatur).

Nej, hvis loven 'kun' diskriminerer mod rødhårede, når disse optræder i andre roller end som vælger. Jeg kan (desværre) ikke finde argumenter for at det skulle være udemokratisk, at et flertal der ikke kan lide rødhårede forbyder dem adgang til offentlige busser, pålægger dem en ekstraskat eller endog fængsler dem. Tværtimod ville det (desværre) være udemokratisk, hvis sådanne love på forhånd var udelukkede, for det ville betyde at vælgernes frihed blev krænket: de forbydes jo i deres stemmeafgivning at udtrykke deres anti-rødhårs meninger.

Demokratiet er for **alle** meninger, gode og onde, seriøse og latterlige, retfærdige og uretfærdige. Demokratiet sikrer **ikke** et godt, rimeligt og retfærdigt samfund, faktisk giver det et ondt, urimeligt og uretfærdigt samfund hvis vælgeres hu står til dette. Man må tage det sure med det søde, her at den politiske frihed også er frihed for de synspunkter 'vi' ikke kan lide. Man kan håbe eller mene at ytringsfriheden og diskussionen fremelsker forståelse for et mindretal som de rødhårede, men dette er en særlig værdi og en særlig hypotese, som intet har med demokrati at gøre; at indbegribe sådanne idéer i demokratiet ville være diskrimination imod dem, som er modstandere af 'forståelse' og et harmonisk samfund.

Alt dette følger af demokratiets 3 nødvendige bestemmelser. Man kan naturligvis anlægge en strengt nominalistisk holdning, således at enhver er fri til at definere demokrati, som vedkommende lyster. Nogle vil da bringe ikke-diskriminatoriske værdier ind i varmen. Meget vel, men så skal man også være rede til at betale prisen, nemlig at flertalsstyret udhules i præcis samme udstrækning. Der er en trade-off mellem flertalsstyre og de personlige rettigheder, der ikke er knyttet til den politiske beslutningsproces. Og hvor vil man i øvrigt stoppe, når først man er begyndt at fylde ikke-procedurale værdier på demokrati-begrebet? Hvorfor ikke også forbyde forskelsbehandling af ældre og yngre, rige og fattige, fodgængere og bilister osv. osv.? Og når man først har taget fat på disse substantielle spørgsmål – som dermed fjernes fra den politiske dagsorden – hvorfor så ikke inkludere fx økologiske og pacifistiske værdier som aspekter af demokratiet?

Forfatningen - bl.a. den danske Grundlov - sikrer ofte den enkelte mod

forskelsbehandling grundet afstamning; sådanne bestemmelser er ikke udtryk for demokrati, men er grænser for - dermed indskrænkninger af - dette system. Der kan bestemt argumenteres for et apriori forbud mod racistiske love, blot ikke med demokratiske argumenter. De frihedsrettigheder, der er knyttet til den politiske ytringsfrihed (specielt forsamlingsfrihed og foreningsfrihed) er derimod indbegrebet i demokratiet, fordi de sikrer vælgerens autonomi.

41.6. Liberal og demokratisk frihed

Vi kan afgrænse ovenstående demokratiske bestemmelser af frihed i forhold til liberal frihed.

Politisk frihed og lighed handler om det demokratiske subjekt, altså mennesket **som vælger**. Som sådan er vi ikke asociale individer der står udenfor samfundet og kræver vor ret af dette, men sociale mennesker der deltager i den fælles beslutningsproces om indretningen af det politiske samfund. Vælgerens frihed er en **social** frihed, en frihed **i** samfundet og **for** samfundet, nemlig til at deltage i fællesskabet; det er en positiv frihed (frihed **til**). Vælgeren er social med samme nødvendighed som deltageren i en boksekamp er bokser. Hvordan mennesket vælger at administrere denne frihed - hvilke meninger hun vil udtrykke og søge fremmet - véd vi ikke, kun at hun, hvis rationel, ikke vil gøre sig illusioner om gennem den demokratiske procedure at varetage sine private interesser. Dette var læren fra Downs.

Heroverfor står den liberale **individuelle** frihed, der angiver en negativ frihed **fra** samfundets indblanding; frihedens mål og mening ligger ikke i samfundet, men i individet. En sådan frihed er grundlæggende i strid med ethvert politisk system, herunder demokrati, fordi den enkelte her må underordne sig andre.

Det er meget muligt at den enkelte har mindre praktisk handlefrihed i et gennemreguleret samfund som det aktuelle danske demokrati end under et diktatur såsom den danske enevælde fra 1660 til 1849. Der er ingen indre sammenhæng mellem demokratisk og individuel frihed.

De to typer af frihed svarer til, hvad den liberale franskmænd, **Constant** (1767-1830), kaldte 'ancient' og 'modern' frihed:

"The ancients aimed at a distribution of power among all the citizens of a given state, and they referred to this as freedom. For the moderns, the goal is security in their private possessions. For them, liberty refers to

the guarantees of these possessions afforded by their institutions" (Cit. efter Bobbio, 1988: 2).

Begge typer af frihed er knyttet til den enkelte **person**, men derudover er de helt forskellige; kun i kraft af en slags optisk illusion, hvor det sociale og asociale menneske identificeres, kan individualisme forenes med demokrati.

Tocqueville's synspunkt er præcis det modsatte af det, der forfægtes i dette afsnit, idet han mener at det netop er under demokrati, at menneskene bliver individualister.

Han definerer individualisme i modsætning til selvished. Mens selvished er en universalhistorisk egenskab, karakteriseret ved 'exaggerated love of self, which leads a man to connect everything with himself', er individualisme

"a mature and calm feeling, which disposes each member of the community to sever himself from the mass of his fellows and to draw apart with his family and his friends, so that after he has thus formed a little circle of his own, he willingly leaves society at large to itself. .. individualism, at first, only saps the virtues of public life; but in the long run it attacks and destroys all others and is at length absorbed in downright selfishness. .. individualism is of democratic origin, and it threatens to spread in the same ratio as the equality of conditions" (Tocqueville, 1840: 98; jvf. afsnit 40.4.1, hvor vi så at Tocqueville knytter demokrati til lighed).

Skønt overvejende liberal og derfor bekymret for frihedens vilkår under demokratiet, tager han altså afstand fra individualismen og ser dette fænomen som specifikt demokratisk! Han mente i datidens amerikanske demokrati at kunne observere en tendens til selvtilstrækkelighed og uinteressethed i offentlige anliggender. I et feudalt, aristokratisk samfund er der et mylder af sociale bånd mellem menneskene; det civile samfund – som vi ville sige i dag – var stærkt, om end præget af over- og underordningsforhold. Når demokratiet sætter menneskene lige, sætter det dem også frie af hinanden. Men dermed trues friheden, for når borgerne ikke gider interessere sig for offentlige anliggender, får regeringen frit spil.

Tocqueville's opfattelse er fascinerende, fordi han sammenknytter fænomenerne på en helt anden måde end den gængse. Der er imidlertid en

vis modsigelse i hans værk, for i begyndelsen af den første bog (Tocqueville, 1835: 61ff) giver han en meget positiv beskrivelse af de amerikanske 'townships'. I denne den mindste styre-enhed, typisk med 3.000 - 4.000 mennesker, udfoldede der sig et levende lokaldemokrati af næsten Atheniensisk karakter: Man valgte op til 20 'selectmen', der hver tog sig af et område, såsom brandvæsen eller finanser; indbyggerne havde pligt til at påtage sig en sådan offentlig opgave, og da der var valg hvert år fik mange af dem chancen. Hvis der opstod et spørgsmål udenfor den sædvanlige forretningsgang (fx et forslag om en ny skole), indkaldtes der til folkemøde, hvor sagen blev afgjort. I det mindste på lokalt plan synes demokratiet altså ikke at være knyttet til individualisme, tværtimod.

Tocqueville's analyse er bredt sociologisk, snarere end politisk-teoretisk. Politik, økonomi og kultur adskilles ikke, og specielt er den frihed og lighed, der skulle fremme individualisme, lige så meget økonomisk som politisk. Måske beror de tendenser til individualisme, som han mener at kunne observere, ikke på demokratiet, men på at den frie og på det tidspunkt ret egalitære markedsøkonomi var i færd med at slå igennem?

Det er let at indse at en samfundsfilosof af **Hayek's** type må anbefale en ikke-demokratisk forfatning, vanskeligere at forstå at han kan skrive:

"True individualism not only believes in democracy but can claim that democratic ideals spring from the basic principles of individualism" (Hayek, 1949: 29).

Pennock placerer de demokratiske værdier i spændingsfeltet mellem frihed og lighed, inkarneret i hhv. individualisme og 'kollektivism' (specielt Rousseau), men han mener klart (fx 1979: 4, 62 og 139ff) at demokratiet er mest intimt knyttet til frihed (individualisme), og han skriver fx:

"Yet supporters of democracy are committed to the proposition that **in the last analysis**, the individual must be the judge of his own welfare - in other words that his preferences must rule" (Pennock, 1979: 187).

Analysen i dette kapitel tilsiger at det snarere er det modsatte der er tilfældet. Og i Kapitel 11 søgte jeg at vise at kollektivism og individualisme er modsætninger **indenfor** det private samfund, idet det a-menneskelige samfund blot er negativet af det a-soziale menneske; de to bestemmelser er komplementære. Rousseau's særegne kombination af ex-

trem individualisme og overpersonlig Almenvilje er det klareste eksempel, om end tendensen også findes hos Hayek. Demokratiets socialt bevidste menneske står i modsætning til **begge** 'ismer'.

Bobbio's opfattelse er interessant:

"It must be added that while both liberalism and democracy are individualistic conceptions, the individual of the former is not the same as the individual of the latter. .. Liberalism amputates the individual from the organic body, makes him live - at least for much of his life - outside the maternal womb, plunges him into the unknown and perilous world of the struggle for survival. Democracy joins him together once more with others like himself, so that society can be built up again from their union, no longer as an organic whole but as an association of free individuals. Liberalism defends and proclaims individual liberty as against the state, in both the spiritual and the economic sphere; democracy reconciles individual and society by making society the product of a common agreement between individuals. .. Of the two aspects of individuality, liberalism is concerned with that which is inward-looking, democracy with that which is outward-looking" (Bobbio, 1988: 42f).

Bobbio adskiller her klart liberalisme og demokrati, men han betragter – i stil med Tocqueville - demokratiets subjekt som produkt af den nævnte 'amputationsproces', altså som et individ; det indebærer at demokrati kun er tænkeligt i et privat samfund. Hvorfor? Jeg finder det mere nærliggende at lade vælgerens 'herkomst' være et åbent spørgsmål, og alene bestemme vælgeren gennem den rolle hun skal spille i demokratiet.

Så vidt det teoriehistoriske.

Blandt menneske- eller frihedsrettighederne må vi skelne skarpt mellem dem, der beskytter det asociale individ, og dem, der beskytter den sociale vælger, mellem liberale og demokratiske frihedsrettigheder. Beskyttelsen af individet overfor samfundet kan strække sig fra forbud mod racistiske love til tilladelse til at den enkelte kan gøre hvad det skal være, uden hensyn til de andre (fx forurening eller økonomisk udbytning), så indholdet i den asociale frihed kan være godt eller skidt.

Hvis individuel frihed underordnes demokratisk frihed er den forenelig med denne; liberale kan få flertal for love, der delegerer bestemmelsesret til individerne (men ved næste valg kan flertallet skifte og den delegerede magt trækkes tilbage). Men der opstår en modsætning mellem de to fri-

hedstyper, såfremt de liberale frihedsrettigheder opstilles som et apriori krav til de politiske beslutninger; vælgerne politiske frihed krænktes da. Hvis asocial og social frihed er på samme niveau i det retlige hierarki, kommer de i modstrid med hinanden, eftersom afgørelsen af om det skal være x eller ikke-x **ikke** kan træffes **både** af den suveræne A **og** af A, B, C, D og E i fællesskab. De to frihedstyper er konkurrerende beslutningsprincipper; de kan kun begge virkeliggøres gennem et kompromis, hvor det individualistiske princip hersker indenfor ét område, det demokratiske indenfor et andet. Derfor argumenterer liberale demokrater for at undtage en zone af individuel autonomi fra politikens domæne.

Som det vil fremgå af næste kapitel mener jeg at der et stykke ad vejen kan argumenteres for en sådan begrænsning af demokratiets domæne. Min pointe i det ovenstående har i det hele taget ikke været at argumentere for liberal **eller** demokratisk frihed, kun at vise at det er to væsensforskellige begreber, der er i modstrid med hinanden og derfor må konkurrere om domænet. 'Liberalt demokrati' er en rund trekant; det er muligt at den runde liberalisme og det trekantede demokrati kan indgå i en holdbar legering, men hvis ikke fænomenerne allerførst adskilles ender vi i konfusion.

41.7. Frihed og socialisme

Fra en individualistisk synsvinkel er spørgsmålet, hvordan mennesket kan indgå i samfundet og dog forblive frit. Svarene strækker sig fra en liberal kontraktteori, hvor mennesket frivilligt accepterer samfundstvangen, til Rousseau's filosofi, hvor vort bedre jeg altid er enigt med samfundet (inkarneret i Almenviljen).

Fra en socialistisk synsvinkel er dette spørgsmål forkert stillet, fordi mennesket til sit væsen er socialt. Det **er** i samfundet og skal derfor ikke tage stilling til om det vil indgå i dette; på samme måde som vi ikke skal vælge om vi vil have arme eller ej. Afhængigheden af de andre er en kendsgerning og forpligtetheden overfor de andre et gode. Asocial frihed er - som for grækerne - perverst 'idioti' eller uheldig ostrakisme. Demokratiet giver ikke en sådan frihed. Det giver i stedet social, politisk frihed.

Også socialismen har imidlertid problemer med demokratiet, vel at mærke hvis socialisme forstås som en samfundsopfattelse, hvor økonomisk lighed - lige indkomstfordeling - er fundamentalværdi.

Dette er en substantiel værdi og den kommer derfor ikke - som den individualistiske frihed - nødvendigvis i konflikt med demokrati, proceduralt forstået. Flertallet kan indføre et egalitært økonomisk system, eller det kan vedtage love der skærper den økonomiske ulighed. Men hvis idéen om økonomisk lighed hæves op til samme værdimæssige nivo som demokratiet, bliver der en klar modstrid; beslutningerne **skal** give større substantiel lighed, men dermed undertrykkes de, der er modstandere af dette lighedsideal. Den politiske frihed, dermed demokratiet, er sat ud af kraft.

Som det senere vil fremgå skelner jeg skarpt mellem økonomisk lighed - i den nævnte forstand - og økonomisk demokrati, hvorved jeg forstår anvendelse af den demokratiske procedure på det økonomiske domæne. Økonomisk demokrati er foreneligt med en hvilken som helst indkomstfordeling, fordi vi ikke kan vide hvad flertallet foretrækker.

De kommunistiske systemer illustrerer at der ikke er en nødvendig sammenhæng mellem socialisme og demokrati. Det er en lang snak i hvilken udstrækning systemerne faktisk var socialistiske, men de var det i hvert fald i den forstand at der ikke var privateje af produktionsmidlerne (og indkomstfordelingen var meget egalitær). Samtidig er det klart, at der ikke herskede politisk frihed eller lighed (medlemmer af kommunistpartiet havde forfatningsmæssigt større politisk indflydelse end andre); om der forelå flertalsstyre, dvs. om et flertal støttede regeringen, er mere usikkert.

41.8. Sammenfatning

Demokratiet har tre eksistensbetingelser: Flertalsstyre, politisk frihed og politisk lighed. Disse betingelser er egenskaber ved den demokratiske beslutningsproces. Hvis demokratiet i stedet begribes intentionalt, således at beslutningsprocessen skal producere et bestemt resultat (til gavn for de fattige, for privatejerne eller for alle), bindes vælgerens hænder og den politiske frihed mistes.

De tre bestemmelser er alle nødvendige, men de er ikke ligestillede. Flertalsstyre indbegriber ikke politisk frihed og lighed, og politisk frihed indbegriber ikke politisk lighed og derfor heller ikke flertalsstyre. Derfor er flertalsstyre og politisk frihed foreneligt med udemokratiske systemer, dvs. de to bestemmelser er ikke tilstrækkelige betingelser for demokrati. Politisk lighed, derimod, er en både nødvendig og tilstrækkelig betingelse, eftersom den indbegriber både flertalsstyre og politisk frihed. Politisk

lighed er demokratiets fundamentalbestemmelse eller essens.

I et demokrati er det de politiske subjekter, dvs. menneskene qua vælgere, der har frihed og som er stillet lige. Denne frihed (fx ytringsfriheden) vedrører alene politiske emner, og videre er borgerne ufri og ulige når de er genstand for den demokratiske beslutningsproces. For så vidt er vi kun frie og lige på valgdagen. Liberale, der vil have mere frihed, og socialister, der vil have mere lighed, er frie til at arbejde for disse idealer, men de har ikke noget med demokrati at gøre.

NOTER

1. Jvf. Ross, 1946: 106f. Overhovedet har jeg fulgt Ross' tilgang til begrebsdannelse, ligesom vi stemmer overens ved at se demokrati som primært en procedure. Men her hører enigheden op, som vi skal se i næste afsnit. Generelt finder jeg at Ross's bog er mere stringent, klar og dybtgående end senere analyser af demokrati indenfor politisk teori.

2. I det flg. forudsætter jeg at beslutningerne tages gennem valg, således at politisk frihed er stemmeret og politisk lighed én stemme til hver. Jeg ser altså bort fra at lige politisk indflydelse kan manifestere sig ved lodtrækning. Jeg vil dog tro at de fleste af resultaterne også har gyldighed for dette tilfælde.

3. Kritikken af at gøre samtale snarere end afstemning til demokratiets væsen skal naturligvis ikke forstås som en nedvurdering af den politiske diskussions betydning, jvf. omtalen af ytringsfrihed i Kapitel 41.4.1.

4. Ross skriver herom (1946: 151): "Selvom ytringsfriheden i demokratiet i første række er tænkt som politisk ytringsfrihed, så medfører dog den inderlige sammenhæng af alle åndens udslag, og umuligheden af at drage faste grænser mellem politiske ideer på den ene side, kunst, litteratur, religion, videnskab og filosofi på den anden side, at der må herske samme frihed på alle områder." Som det vil fremgå er jeg selv meget enig i, at det i praksis er svært - og langt hen ad vejen ikke ønskeligt - at adskille politik fra andre områder; liberale vil være uenige.

5. Det er en demokratisk pligt at underordne sig den lov, som flertallet har vedtaget. Den pligt gælder naturligvis alle, almindelige borgere og myndigheder. Det er udemokratisk hvis jeg overtræder færdselsloven, men også hvis myndighederne giver mig en dobbelt så stor bøde, som den der er stipuleret i loven. - Ross (1946: 153ff) tillægger denne 'retssikkerhed' stor betydning for demokratiet, fordi den sikrer ytringsfrihed. Ja, men retssikkerhed som sådan betyder 'blot' myndighedernes pligt til at overholde loven; en sådan pligt er indbegrebet i ethvert lovbaseret politisk system og er derfor ikke specifikt for demokratiet. Modsætningen er den vilkårlighed ('lovløshed'), der i princippet herskede under det absolutte enevælde; kravet var dengang at der blev udformet og nedskrevet love, evt. forfatninger, mens deres særlige indhold kom i anden række.